

Temanotat

**Den demokratiske republikken
Kongo: Forhold for tutsier i Kinshasa**

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både åpne og anonyme kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder.

Informasjonen som blir lagt fram i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

© Landinfo 2015

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

SUMMARY

The Tutsis' share of the population of the Democratic Republic of Congo is fairly small, but they have played a political role in the country that is much more significant than their number would lead one to expect. The Tutsi population of Kinshasa has always been rather small. When the second Congo war broke out in August 1998, Tutsis were victims of large pogroms in Kinshasa after they were collectively blamed for Rwanda's interference in Congolese politics by the country's president and authorities. During and after the pogroms, the Tutsis who survived were either evacuated or managed to leave Kinshasa by themselves. Since the early 2000s, there have been no reports of human rights violations against Tutsis in Kinshasa. This can be explained partly by there being few Tutsis living there, and partly by political circumstances that differ from those present at the outbreak of the second Congo war in 1998.

SAMMENDRAG

Tutsiene utgjør en forholdsvis liten del av befolkningen i Den demokratiske republikken Kongo, men har spilt en langt mer betydningsfull politisk rolle i landet enn det antallet deres skulle tilsi. Tutsibefolkningen i hovedstaden Kinshasa har alltid vært ganske liten. Ved utbruddet av den andre Kongo-krigen i august 1998, ble tutsier offer for omfattende pogromer i Kinshasa etter at de ble tillagt kollektiv skyld av landets president og myndigheter for Rwandas innblanding i kongolesiske forhold. Under og etter pogromene ble tutsiene som overlevde enten evakuert eller de forlot Kinshasa på egenhånd. Siden tidlig 2000-tall er det ikke rapportert om menneskerettighetsovergrep mot tutsier i Kinshasa, noe som kan forklares med at det er svært få tutsier bosatt i byen, og med at det har rådet andre politiske forhold enn det som var tilfellet da den andre Kongo-krigen brøt ut i 1998.

INNHold

1. Innledning	5
1.1 Begrepsavklaring – tutsi og banyamulenge	6
2. Tutsi-befolkningen i Kongo	6
3. Tutsi-befolkningen i Kinshasa	9
4. Massakrene på tutsier i Kinshasa og andre byer i august 1998.....	10
4.1 Bakteppe: Den første Kongo-krigen og AFDL og Laurent-Désiré Kabilas maktøvertakelse	10
4.2 Kabilas brudd med Rwanda og den andre Kongo-krigen.....	10
4.3 Pogromene mot tutsier i Kinshasa fra august 1998	11
5. Situasjonen for tutsier i Kinshasa etter 1998.....	11
5.1 Kinshasa under pogromene mot tutsier i 1998 og i de seinere åra	14
5.1.1 Forhold som ikke har endret seg vesentlig fra 1998 til i dag	15
5.1.2 Forhold i Kinshasa i 1998.....	15
5.1.3 Forhold på 2000-tallet	15
5.2 Framtidsutsiktene for tutsier i Kinshasa	16
6. Referanser.....	17

1. INNLEDNING

Dette temanotatet har fokus på forholdene for kongolesere med tutsibakgrunn i Kinshasa, hovedstaden i Kongo.¹ Der hvor det er på sin plass, vil også forhold for tutsier i andre deler av landet bli nevnt som del av et bakteppe, men vi understreker at notatet ikke er ment å gi noen grundig beskrivelse av forhold for tutsier i Nord- og Sør-Kivu.

Det er utfordrende å finne kildemateriale som omtaler forhold for kongolesiske tutsier utenfor Nord- og Sør-Kivu i dag. En rekke kilder omtaler pogromene mot tutsier i Kinshasa og andre kongolesiske byer fra august 1998 og bakteppet for dette, men siden tidlig på 2000-tallet har forholdene for tutsier i Kinshasa og ellers utenfor Øst-Kongo fått lite fokus i tilgjengelig rapportering om menneskerettslige forhold i Kongo.

Informasjon om historiske forhold og situasjonen på 1990-tallet – før, under og etter de omfattende overgrepene mot tutsier i Kinshasa i 1998-1999 – er i stor grad hentet fra bøker om Kongos moderne historie skrevet av eksperter på Kongo og nabolandene i øst (Lemarchand 2009; Prunier 1997, 2009; Renton, Seddon & Zeilig 2007; Stearns 2012; Van Reybrouck 2011). Kartleggingsrapporten fra FNs høykommissær for menneskerettigheter om alvorlige menneskerettighetsbrudd i Kongo i perioden 1993-2003 går mer i detalj om pogromene i 1998-1999 (OHCHR 2010).

For informasjon om forholdene etter 2003 (sluttpunktet for FN-rapporten nevnt i forrige avsnitt) har vi gått gjennom de årlige rapportene om menneskerettighetsforhold i Kongo utgitt av det amerikanske utenriksdepartementet, rapportmateriale fra de internasjonale menneskerettighetsorganisasjonene Amnesty International, FIDH (Fédération internationale des ligues des droits de l'homme) og Human Rights Watch (HRW), og relevante rapporter utgitt av europeiske lands utlendingsmyndigheter.² Dette materialet er supplert med relevant informasjon fra lokale og internasjonale medier, og med fagartikler, kommentarartikler og blogginnlegg av journalister og forskere som følger situasjonen i Kongo tett.

Temaet har også vært i fokus på Landinfos tjenestereiser til Kongo. Vi har tatt opp forholdene for tutsier i Kinshasa på to tjenestereiser til byen – én i januar 2007 (gjennomført i samarbeid med danske utlendingsmyndigheter), og én i januar 2013. Vi fikk ikke satt opp møter med representanter for tutsibefolkningen i Kinshasa ved noen av reisene, men diskuterte forholdene for tutsier med lokale menneskerettighetsorganisasjoner, menneskerettighetsobservatører i FN-operasjonen i landet,³ FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) og diplomatiske kilder. Landinfo foretok også en tjenestereise til Goma i Nord-Kivu i oktober 2008, og selv

¹ Kongo vil i dette temanotatet konsekvent si Den demokratiske republikken Kongo, og med kongoleser mener vi personer med tilhørighet til Den demokratiske republikken Kongo. Kongo hadde navnet Zaïre fra 1971 til president Mobutu gikk av i 1997.

² Situasjonen for tutsier utenfor Nord- og Sør-Kivu er i fokus i asylsaker også i andre europeiske land.

³ FN-operasjonen ble opprettet i 1999 og kalt MONUC (Mission de l'Organisation des Nations unies en République démocratique du Congo), men er siden 1. juli 2010 kalt MONUSCO (Mission de l'Organisation des Nations unies pour la stabilisation en République démocratique du Congo).

om fokus her var på forholdene i Øst-Kongo, vil vi også sporadisk referere til relevant informasjon innhentet på den reisen.

Under Landinfos reiser til Kongo i 2008 og 2013 var samfunnsdebatten i og om Kongo sterkt preget av den svært spente situasjonen i øst mellom opprørsgrupper med tilknytning til tutsi-eliter i Øst-Kongo på den ene siden,⁴ og den kongolesiske hæren FARDC (Forces armées de la République Démocratique du Congo), militsgrupper alliert med FARDC og FN-styrker på den andre. I Goma i oktober 2008 var det en allmenn forventning om at CNDP kom til å invadere byen, både blant kongolesere, innenfor FN-operasjonen og blant bistandsfolk. I utkanten av byen kunne vi også høre trefninger som angivelig var mellom CNDP og FARDC lenger unna.

I 2008 kom det ikke til noen invasjon, men i november 2013 invaderte CNDPs «arvtaker» M23, Goma. I begge situasjoner blusset også debatten om opp forholdet mellom tutsi-minoriteten og den kongolesiske staten opp igjen, siden CNDP og M23 gjennomgående ble oppfattet som militser, som først og fremst var opptatt av tutsiers posisjon lokalt og nasjonalt.⁵ Dette var faktorer som gjorde fokuset på tutsiers forhold i Kongo – nasjonalt og lokalt – særlig aktuelt. Flere av kildene vi møtte så situasjonen de seinere åra i lys av det som skjedde på 1990-tallet, og den ekstremt akutte situasjonen fra august 1998 og et drøyt år etter. Dette kommer vi tilbake til i analysen.

1.1 BEGREPSAVKLARING – TUTSI OG BANYAMULENGE

I mye av kildematerialet brukes begrepene tutsi og banyamulenge om hverandre. Strengt tatt er banyamulenge en spesifikk, lokal undergruppe av tutsier med tilhørighet til Mulenge, et sted i høylandet nord-nordvest for byen Uvira i Sør-Kivu. Det at lokale militsgrupper dominert av banyamulenge var med og dannet grunnlaget for opprørsbevegelsen AFDL (som tok makten i Kongo i mai 1997), bidro til at mange i Kongo begynte å referere til tutsier generelt som banyamulenge – særlig kongolesiske tutsier, men tidvis også tutsier uavhengig av landbakgrunn.

I dette notatet bruker vi banyamulenge i den smale betydningen, og ellers tutsi. Det gjelder også når vi siterer kilder, når det går tydelig fram av sammenhengen at banyamulenge brukes om tutsier generelt.

2. TUTSI-BEFOLKNINGEN I KONGO

Tutsiene utgjør en forholdsvis liten andel av den kongolesiske befolkningen. De aller fleste tutsiene i Kongo bor i Nord- og Sør-Kivu øst i landet, i grenseområdene mot Rwanda og Uganda. Den franske Great Lakes-eksperten Gérard Prunier anslår at de bare utgjør 3-4 % av befolkningen i Sør-Kivu, eller rundt 60 000 til 80 000 personer.

⁴ CNDP i 2008 og M23 i 2013. I tillegg til støtte fra lokale tutsi-maktpersoner, ble begge militsgruppene støttet av rwandiske myndigheter og militære styrker. Rwanda benekter denne støtten, men det er allmenn enighet blant forskere som følger forholdene i Kongo og nabolandene i øst om at denne støtten var reell.

⁵ Dette målet ble de allment tillagt, selv om de også påberopte seg en nasjonal agenda og målbar en generell kritikk av utbredt vanstyre og korrupsjon i Kongo, som svært mange kongolesere kan være enige i.

Prunier gir ikke noe tilsvarende anslag for tutsibefolkningen i Nord-Kivu, utover å si at den kinyarwanda-talende befolkningen der utgjør rundt 40 % av en befolkning på 2,8 millioner – altså 1,12 millioner (Prunier 2009, s. 52). Landinfo legger til grunn at tutsiene sannsynligvis ikke utgjør noe mer enn høyst 20 % av den kinyarwanda-talende befolkningen i Nord-Kivu – altså drøyt 200 000 personer, og muligens færre. Altså er det tale om en tutsibefolkning i Sør- og Nord-Kivu på kanskje 300 000 til sammen, av en befolkning på 5-6 millioner i de to provinsene (Prunier 2009, s. 52), og 60-100 millioner på landsbasis.⁶

Tutsier (og hutuer) har vært en del av den etnisk sammensatte befolkningen i Nord- og Sør-Kivu siden før kolonitida. Belgia var kolonimakt i både Kongo, Rwanda og Burundi mellom 1. verdenskrig og da landene fikk sin uavhengighet tidlig på 1960-tallet. Særlig i perioden 1937-1957 sto belgiske myndigheter bak storstilt innvandring av både tutsier og hutuer til Kongo fra Rwanda. I tillegg til migrasjonen som ble oppmuntret av den belgiske kolonimakta, har også grupper av flyktninger fra Rwanda (og Burundi) bosatt seg i Kongo når det har vært voldelige konflikter i opprinnelseslandet. Særlig kom det mange tutsier fra Rwanda til Kongo i periodene 1959-1965 og 1972-1973 (Lemarchand 2009, s. 7-11; Prunier 1997, s. 61-64; Prunier 2009, s. 48-49; Stearns 2012a, s. 71-72).

Innvandringen fra Rwanda til Øst-Kongo fram til 1960-tallet gjorde at den etniske balansen i regionen ble forskjøvet, særlig i Nord-Kivu, og dette førte til konflikter om makt og ressurser mellom banyarwanda («Rwanda-folk», dvs. befolkningen med etniske røtter i Rwanda – tutsier og hutuer) og de andre etniske gruppene, som så på seg selv som «innfødte» (*autochtones*). På 1970-tallet var daværende president Mobutu Sese Seko tett alliert med tutsi-elite i Nord-Kivu, og i 1971 kom en lov som ga statsborgerskap til alle med opprinnelse i Rwanda og Burundi som var bosatt i Kongo i januar 1950 (samt etterkommerne deres). I 1981 ble imidlertid denne loven erstattet av en ny lov, som *fratok* alle av rwandisk og burundisk herkomst statsborgerskapet i Kongo (da Zaïre), og som fastslo at bare de som kunne dokumentere at de tilhørte en etnisk (under-)gruppe som var bosatt i Kongo i 1908 kunne bli gitt statsborgerskap ved søknad. Selv om denne loven aldri trådte formelt i kraft, understreket den at banyarwanda-befolkningen i Kongo var der på nåde. Tidlig på 1990-tallet, da Mobutus regime hadde forvitret kraftig, brøt det ut væpnet konflikt mellom banyarwanda-grupper og nasjonalistiske «innfødte» militser (Lemarchand 2009, s. 11-16; Prunier 2009, s. 49-51; Stearns 2012, s. 72-75).

Det brøt ut borgerkrig i Rwanda i 1990,⁷ noe som fikk store konsekvenser for den politiske utviklingen i Kongo. I juli 1994, etter at hutu-regimet i Rwanda falt, kom til sammen rundt én million hutu-flyktninger til Goma og omegn i Nord-Kivu. Siden da

⁶ Det finnes ingen pålitelige anslag over befolkningen i Kongo. Det svært løselige anslaget på en samlet befolkning på et sted mellom 60 og 100 millioner ble gitt av ledere ved Direction Générale de Migration (DGM) i møte med Landinfo i Kinshasa 30. januar 2013. Anslaget ble basert på at det ble registrert rundt 30 millioner velgere før valgene i 2006 (UNDP 2006), på at befolkningen under 18 sannsynligvis er større enn den over 18, og at ikke alle som var over 18 i 2006 fikk registrert seg som velgere. Siste folketelling i landet ble gjennomført i 1984. En ny ble planlagt gjennomført i 2014 (Trefon 2012), noe som ble bekreftet av DGM i møtet med Landinfo, men den er ikke blitt avholdt. Det er uklart når det vil skje.

⁷ Borgerkrigen startet etter at tutsier i eksil i Kongo og Uganda organiserte seg i opprørsgruppa Rwanda Patriotic Front (RPF) og gikk til angrep på hutu-styret i landet i 1990. I april 1994 igangsatte ekstremistiske hutuer et folkemord på tutsiene i Rwanda, og i de tre månedene det varte, ble anslagsvis 800 000 tutsier og 10-30 000 moderate hutuer drept (se Prunier 1997 for en grundig gjennomgang av folkemordet, anslagene på antall drepte er hentet på s. 265).

har Øst-Kongo vært tilholdssted for hutuer som planla og utførte folkemordet i Rwanda i 1994, og som siden 2000 har utgjort ledelsen i militsen FDLR (Forces démocratiques de libération du Rwanda).⁸ Denne tilstedeværelsen av «folkemordere» (*génocidaires*) i Øst-Kongo har ført til at det tutsi-dominerte RPF-regimet i Rwanda gjentatte ganger har gjennomført større og mindre militære operasjoner i nabolandet, og dessuten stått bak en rekke ulike kongolesiske opprørsgrupper fra 1996 fram til våre dager – flere av dem (men ikke alle) med basis i ett eller flere tutsi-miljøer i Øst-Kongo. I tillegg til dette, har Rwanda forsøkt å påvirke den politiske utviklingen i Kongo på andre måter, og har sannsynligvis hatt store inntekter fra illegal utnyttelse av naturressurser i Øst-Kongo siden 1990-tallet (se for eksempel Global Witness 2009a; 2009b).

En annen viktig faktor er konspirasjonsteorier knyttet til tutsier. Disse var i utgangspunktet mest utbredt i hutu-eliter i Rwanda og Burundi, og dannet det ideologiske grunnlaget for folkemordet på tutsier i Rwanda i 1994, men har de siste tjue årene også hatt stor gjennomslagskraft i Kongo. Ifølge disse konspirasjonsteoriene skal tutsiene være såkalte hamitter med opprinnelse på Afrikas Horn, som forsøker å legge bantu-befolkningen⁹ i området ved de store sjøene under seg. Målet skal være å skape et imperium i regionen (for en grundig gjennomgang av denne tematikken, se Lemarchand 2009, s. 49-68). Mange i Kongo tolker Rwandas (og til dels Ugandas¹⁰) politikk i regionen i lys av disse konspirasjonsteoriene, og ser den som del av en langsiktig strategi for å ekspandere inn i Øst-Kongo og kontrollere og manipulere den politiske utviklingen i Kongo, på bekostning av lokale interesser. Disse teoriene får også konsekvenser for synet på tutsier i Kongo, som svært ofte hevdes å ha sterkere lojalitet til Rwanda enn til Kongo, og som av en del ses på som rene femtekolonnister.

Det er svært vanskelig å si noe konkret om akkurat hvor utbredt slike konspirasjonsteorier om tutsier er i Kongo. At kongolesiske politikere bruker dem som retorisk grep er ikke i seg selv noe bevis på at de faktisk tror på dem. Men, som Landinfo har erfart på tjenestereise i Goma i Nord-Kivu, var det enkelte lokale kilder som implisitt eller eksplisitt refererte til konspirasjonsteoriene for å forklare Rwandas rolle i Øst-Kongo (som historieprofessor Vincent Mbatu Muhindu og studenter ved Université Libre des Pays des Grands Lacs, møte i Goma, oktober 2008). Det er tilsvarende problematisk å vite i hvilken grad forestillinger om tutsier som del av en større rwandisk-ledet konspirasjon påvirker vanlige kongoleseres syn på og væremåte overfor individuelle tutsier i omgivelsene deres.

Tutsier utgjør altså en forholdsvis liten andel av befolkningen i Øst-Kongo, og en svært liten del av Kongos samlede befolkning, men likevel har gruppen en symbolsk betydning i kongolesisk politisk debatt som er veldig mye større enn andre

⁸ FDLR har sitt opphav i militsen ALIR (Armée de libération du Rwanda), som omfattet de væpnede elementene blant hutuene som flyktet til Øst-Kongo i juli 1994. Blant disse flyktingene var det en del soldater og offiserer fra FAR (Forces armées rwandaises, Rwandas hær fram til juli 1994) og den paramilitære hutu-ekstremistmilitisen Interahamwe – det var disse som hadde ledet og utført folkemordet. Det er uklart akkurat når ALIR oppsto, men det ble utbredt å omtale væpnede hutugrupper som ALIR fra 1997 (Prunier 2009, s. 193-195).

⁹ Hutuene og de aller fleste andre etniske gruppene i området rundt de store sjøene er bantuer. Unntakene er grupper som i likhet med tutsiene tradisjonelt har drevet med kvegdrift – som himaene i Uganda og hemaene i Uganda og Øst-Kongo.

¹⁰ Uganda forstås som en del av konspirasjonen, ettersom president Yoweri Museveni er hima, og dermed «hamitt».

folkegrupper av noenlunde samme størrelse, noe som har fått og får konsekvenser for tutsier både i og utenfor Nord- og Sør-Kivu.

3. TUTSI-BEFOLKNINGEN I KINSHASA

Det er stor avstand mellom områdene øst i landet, hvor tutsier flest bor, og Kinshasa. Mellom Goma og Kinshasa er det over 1500 kilometer i luftlinje, og på grunn av svært dårlig infrastruktur i landet, er det meget strabasiøst, tidkrevende og dyrt å reise mellom Øst-Kongo og hovedstaden.¹¹ Videre har Kinshasa lenge hatt omdømme for å være en by med svært vanskelige levekår for folk flest (Landinfo 2015), også før statlig administrasjon nærmest klappet helt sammen tidlig på 1990-tallet. De vanskelige levekårene i byen er særlig knyttet til økonomien, som er en stor utfordring for alle som bor der. For østkongolesere er det imidlertid også en annen dimensjon, siden de opplever befolkningsgruppene fra vest, nord og delvis sør i Kongo, som språklig og kulturelt annerledes.¹²

Som nevnt i forrige kapittel er tutsiene en ganske liten befolkningsgruppe i Kongo, og Kinshasa ligger svært langt unna områdene hvor de fleste tutsier i Kongo bor. Dermed er det liten grunn til at store antall tutsier noen gang har migrert til hovedstaden. En del migrasjon fra øst – også av tutsier – har det allikevel sannsynligvis vært, men da særlig av bedrestilte som har tatt utdanning eller jobbet i statlig eller privat sektor der. Men siden denne delen av befolkningen i Kongo er liten, også blant tutsier, utgjør denne gruppa antakelig en forholdsvis liten andel av hovedstadsbefolkningen. Det gjorde den sannsynligvis også før og under 1990-tallet.

Som tidligere nevnt, finnes det ingen pålitelig statistikk over demografien i Kongo – verken nasjonalt eller lokalt. Dermed er det ingen som sikkert kjenner størrelsen på befolkningen eller hvilken andel ulike etniske grupper utgjør.

Da Landinfo og danske utlendingsmyndigheter spurte ulike kilder i januar 2007 om anslag på hvor mange tutsier som bodde i Kinshasa, varierte anslagene sterkt. En representant for en vestlig ambassade og UNHCRs Ralf Gruenert mente antallet lå på rundt 40 personer, og at det dreide seg om personer med elitebakgrunn og høye politiske stillinger. De baserte seg på informasjon fra det som ble omtalt som «banyamulenges talsmann i byen». Representanter for de lokale menneskerettighetsorganisasjonene Voix des Sans Voix (VSV) og Association Africaine de Défense des Droits de l'Homme (ASADHO) mente imidlertid at det bodde flere tusen tutsier i byen, men dette ble avvist av den vestlige diplomaten og UNHCRs Gruenert (møter med en vestlig ambassade og UNHCRs Ralf Gruenert, Kinshasa januar 2007; jf.

¹¹ Bare de aller rikeste har økonomi til å reise med fly. Kilder med opprinnelse øst i Kongo har opplyst til Landinfo at det praktisk sett vil ta rundt én uke å komme seg fra Goma til byen Kisangani med motorisert transport, og rundt to uker fra Kisangani til Kinshasa med båt. Under regntida vil det ta enda lengre tid fra Goma til Kisangani, og reisen vil tidvis være nesten umulig fordi veiene nærmest går i oppløsning. Videre er de to ukene med båt mellom Kisangani og Kinshasa effektiv reisetid – det er uforutsigbart når båtene går, og ikke uvanlig at det går dager mellom hver gang (møte med FFC i Kinshasa, 1. februar 2013; se også IRB 2012).

¹² Områdene vest, nord og sør ligger mye nærmere Kinshasa og har bedre kommunikasjonsruter (veinett og Kongo-elva) til hovedstaden, noe som har ført til at grupper derfra utgjør en mye større andel av befolkningen i Kinshasa enn folk med opprinnelse i øst.

Landinfo & Udlændingesservice 2007, s. 28). Det er et stort sprik mellom noen titalls mennesker og flere tusen, men vi understreker at selv en gruppe på noen tusen mennesker utgjør en svært liten del av Kinshasas befolkning på flere millioner innbyggere.¹³

Ingen av kildene Landinfo hadde møter med i Kinshasa i januar 2013, ga noen anslag på hvor stor de mente tutsi-befolkningen i byen er. I den grad kilder kjente til konkrete tutsier bosatt i Kinshasa, dreide det seg om folk med elite-bakgrunn – som parlamentsmedlemmer eller personer med stillinger i statlig forvaltning eller sikkerhetsstyrker (og eventuelt familiene deres).

4. MASSAKRENE PÅ TUTSIER I KINSHASA OG ANDRE BYER I AUGUST 1998

4.1 BAKTEPPE: DEN FØRSTE KONGO-KRIGEN OG AFDL OG LAURENT-DÉSIRÉ KABILAS MAKTOVERTAKELSE

Laurent-Désiré Kabila og opprørsgruppa AFDL (Alliance des forces démocratiques pour la libération du Congo – Alliansen av demokratiske styrker for Kongos frigjøring) tok makten i Kongo i løpet av den første Kongo-krigen 1996-1997. AFDL ble etablert i Kivu i 1996 med støtte særlig fra Rwanda, men også fra Uganda, og tok gradvis kontroll over landet gjennom en militær kampanje fra øst til vest. Kampanjen varte fra desember 1996 til president Mobutu flyktet fra landet 16. mai 1997 og Kabila utropte seg selv til president. Rwanda støttet den militære kampanjen gjennom å sende egne styrker, som både kjempet i rwandiske uniformer og som del av AFDL, i tillegg til at AFDL fikk betydelig økonomisk og materiell støtte fra Rwanda (Stearns 2011, s. 109-162; Prunier 2009, s. 113-148; Van Reybrouck 2011, s. 379-391; Lemarchand 2009, s. 230-232).

Etter Mobutus fall, konsoliderte AFDL makten i Kongo, og tok kontrollen over statsapparatet. Det synlige nærværet av rwandere (les: tutsier) i Kinshasa, både i maktapparatet rundt Kabila og på gateplan, som del av AFDL og som del av rwandiske militære styrker, førte til utbredt kritikk av Kabila som en nikkedukke for rwandiske (tutsi-) interesser. Dette førte til stigende spenning utover høsten 1997 og våren 1998, med økende kritikk mot Kabila, som på sin side forsøkte å framstå som mer uavhengig av rwandiske interesser. Dette igjen forsuret forholdet mellom Kabila og Rwanda (Stearns 2011, s. 163-178; Prunier 2009, s. 149-179; Van Reybrouck 2011, s. 392-396).

4.2 KABILAS BRUDD MED RWANDA OG DEN ANDRE KONGO-KRIGEN

14. juli 1998 avsatte Kabila sin militære stabssjef James Kabarebe, en rwandisk tutsi, noe som skapte uro hos regimet i Rwanda. Kabila holdt så en tale 26. juli hvor han takket Rwanda og Uganda for støtte, men samtidig ga begge lands styrker ordre om å forlate landet. Bruddet mellom Kabila og hans viktigste støttespillere var et faktum. Allerede få dager etter oppsto en ny opprørsgruppe i Øst-Kongo med utgangspunkt i

¹³ Selv om det ikke finnes gode anslag, er ingen i tvil om at Kinshasa er en av Afrikas mest folkerike byer.

tutsimiljøer i Nord- og Sør-Kivu, RCD (Rassemblement congolais pour la démocratie – Kongolesisk samling for demokratiet). RCD ble – ikke overraskende – støttet av Uganda og Rwanda, som begge invaderte Øst-Kongo, og den andre Kongo-krigen var i gang i øst (Stearns 2011, s. 181-183; Prunier 2009, s. 181-186; Van Reybrouck 2011, s. 396-397).

4.3 POGROMENE MOT TUTSIER I KINSHASA FRA AUGUST 1998

Den politiske retorikken ble rettet mot alle tutsier kollektivt; tutsier ble uavhengig av statsborgerskap utpekt som femtekolonnister, landssvikere og fiender. Dette fikk alvorlige konsekvenser for tutsier i Kinshasa og flere andre større byer utenfor Kivu.¹⁴ Flere hundre personer, både soldater og sivile, ble lynsjet i løpet av august-september 1998 (Stearns 2011, s. 184, 193-200; De Villers & Omasombo 2004, s. 148-149; Prunier 2009, s. 183; Van Reybrouck 2011, s. 401; Renton, Seddon & Zeilig 2007, s. 186-188, Lemarchand 2009, s. 232, 234, Autesserre 2010, s. 144-145). Angrepene på tutsier i Kongo i denne perioden er beskrevet i større detalj i en rapport fra FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR 2010, s. 154-174) og i en rapport fra Human Rights Watch (HRW 1999, del III).

Pogromene i Kinshasa ble utført både av den statlige sikkerhetstjenesten, andre sikkerhetsstyrker og «folk fiendtlig innstilt til [tutsi-]opprøret» som deltok i den myndighets-initierte kampanjen for å «jakte på tutsier». Mange i Kinshasa – også sivile – ble pågrepet eller angrepet utelukkende på bakgrunn av at noen mente de så ut som tutsier eller rwandere. Rundt tusen sivile meldte seg til deltakelse i bevæpnede «folkeforsvarsgrupper» for å pågripe tutsier. Tutsier (og personer som ble tatt for å være det ut fra utseende) ble drept, voldtatt, torturert og internert på flere steder i Kinshasa.

De internerte satt under svært kummerlige forhold, og FNs kartleggingsteam beskriver at de ble utsatt for tortur og voldtekter under internering. Angrepene var mest akutte de første ukene av august og september, men vilkårlige arrestasjoner, voldtekter og utenomrettslige henrettelser fortsatte i mer enn ett år. Det er umulig å gi noe estimat på hvor mange som ble drept under disse forholdene. Ved årsskiftet 1998-1999 identifiserte Den internasjonale røde kors-komiteen (ICRC) minst 925 som satt internert, de fleste tutsier. Mellom juni og september 1999 bisto ICRC og UNHCR nærmere tusen personer med å forlate Kongo. Dette var mennesker som enten hadde sittet internert, bodd i det Røde Kors-administrerte senteret INSS,¹⁵ eller som hadde levd i skjul siden august 1998 (OHCHR 2010, s. 154-159).

5. SITUASJONEN FOR TUTSIER I KINSHASA ETTER 1998

Som nevnt ovenfor, vedvarte den svært vanskelige situasjonen for tutsier i Kinshasa i minst ett år, og så seint som i 2002 befant det seg fremdeles over 300 tutsier ved det

¹⁴ Kisangani, Kalemie, Kamina og Lubumbashi.

¹⁵ Institut national de sécurité sociale: Et senter for tutsier i fare administrert av Røde Kors i samarbeid med kongolesiske myndigheter. Senteret lå i bydelen Cité Maman Mobutu (OHCHR 2010, s. 159; U.S. Department of State 2004).

ICRC-drevne senteret INSS. Disse ventet på gjenbosetting (OHCHR 2010, s. 159). FN-rapporten, som dekker forhold til og med 2003, nevner ikke konkrete overgrep mot denne gruppa etter høsten 1999 (OHCHR 2010, s. 154-159).

Landinfo har også gått gjennom de årlige menneskerettighetsrapportene for Kongo publisert av det amerikanske utenriksdepartementet, som dekker perioden fra og med 2003 til og med 2013 (U.S. Department of State 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014).

Rapporten for 2003 opplyser at det ikke ble rapportert om alvorlige overgrep mot tutsier utført av statlige sikkerhetsstyrker eller andre aktører. Det framgår også av rapporten at senteret INSS for tutsier i fare ble stengt i juni 2003, etter det opplyste fordi faren for overgrep var blitt mye mindre (U.S. Department of State 2004).

For 2004 rapporteres det derimot om diskriminering mot tutsier fra Sør-Kivu (banyamulenge). Den kongolesiske hæren (FARDC) angrep tutsier da den overtok kontrollen i Bukavu i juni 2004, noe som settes i sammenheng med at militser med tutsitilknytning hadde angrepet andre etniske grupper i byen da de hadde kontroll over den i perioden før. Kongolesiske tutsier som hadde søkt tilflukt i Rwanda i juni, ble satt i kort forvaring da de forsøkte å returnere til Sør-Kivu i oktober-desember. Anti-tutsi-holdninger blir opplyst å ha steget som følge av krigshandlinger mellom tutsi-tilknyttede militser og andre væpnede grupper, og tutsier ble trakassert og truet. Disse holdningene kom til uttrykk gjennom mediene, hvor folk oppfordret til å tvinge tutsier i eksil og frata dem rett til statsborgerskap. En større avis med bånd til staten trykket artikler og lederartikler med anti-tutsi-innhold, og programmer på statlig fjernsyn hadde gjester som målbar ekstreme anti-tutsi-synspunkter. Flere regjeringsmedlemmer skal dessuten direkte og indirekte ha tatt til orde for å tvinge tutsier i eksil, og ha støttet en propagandakampanje mot tutsier på fjernsyn økonomisk (U.S. Department of State 2005).

Rapporten som omtaler forhold i 2005, nevner at noen tutsier som returnerte til Sør-Kivu fra en tilværelse som flyktninger i naboland, opplevde trakassering. Videre ble det rapportert at den kongolesiske hæren (FARDC) og *mai mai*-militser tidvis trakasserte, foretok vilkårlige arrester av eller truet tutsier (banyamulenge) i Sør-Kivu. Samtidig påpekte rapporten at det ikke var kjente tilfeller av anti-tutsi-innhold i private eller myndighetseide medier, eller hat-propaganda mot tutsier fra regjeringsmedlemmer gjennom 2005, i motsetning til året før (U.S. Department of State 2006).

For 2006 ble det rapportert at FARDC og andre sikkerhetsstyrker tidvis trakasserte, foretok vilkårlige arrester av eller truet tutsier i Nord- og Sør-Kivu (U.S. Department of State 2007).

Rapportene om forhold i 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 og 2013 nevner ikke spesifikke tilfeller av menneskerettighetsbrudd mot tutsier i Kongo (U.S. Department of State 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014). For 2007 ble det rapportert om et angrep på et FN-bygg i Moba i provinsen Katanga etter at en lokal radiostasjon kringkastet falske rykter om at tutsi-flyktninger skulle returnere dit (U.S. Department of State 2008).

Rapportene for 2007, 2008, 2009 og 2010 opplyser at statlige sikkerhetsstyrker i Nord- og Sør-Kivu tidvis trakasserte, foretok vilkårlige arrester av eller truet medlemmer av ulike etniske grupper. Hvilke etniske grupper det dreier seg om, ble

ikke spesifisert (U.S. Department of State 2008, 2009, 2010, 2011). Rapporten for 2011 siterer opplysninger fra UNJHRO (UN Joint Human Rights Office) om at statlige sikkerhetsstyrker i Kinshasa tidvis trakasserte, foretok vilkårlige arrester av eller truet medlemmer av ulike etniske grupper fra blant annet Nord- og Sør-Kivu. Heller ikke her ble det spesifisert hvilke etniske grupper det dreide seg om (U.S. Department of State 2012). Rapporten for 2013 nevner voldshandlinger på etnisk grunnlag, igjen uten å spesifisere hvilke grupper det gjelder, særlig i Nord- og Sør-Kivu (U.S. Department of State 2014).

Landinfo har ikke funnet rapportmateriale fra Human Rights Watch, FIDH eller Amnesty International som omtaler konkrete forhold for tutsier i Kinshasa etter 2003. Siden overgrepene mot tutsier i Kinshasa i 1998-1999 ble grundig rapportert, mener vi det er grunn til å tro at nye overgrep mot tutsier i byen ville blitt omtalt av alle tre organisasjoner, om de var kjent.

Franske utlendingsmyndigheter tok opp forholdene for tutsier i Kinshasa med de tre lokale menneskerettighetsorganisasjonene Oeuvres sociales pour le développement (OSD), Observatoire congolais des droit humains (OCDH) og Comité des observateurs des droits de l'homme (CODHO) i juli 2013. Ingen av de organisasjonene tre kjente til overgrep mot tutsier i Kinshasa. Temaet er imidlertid svært knapt dekket, og det går ikke fram hvilken periode kildene omtaler (OFBRA 2014, s. 125-126).

Også det nederlandske utenriksdepartementet har tatt opp temaet i sine to siste årlige rapporter om menneskerettsforhold til nederlandsk utlendingsforvaltning. Informasjonen om temaet kommer utelukkende fra anonyme kilder. Rapporten som omtaler forhold i perioden fra og med juli 2012 til og med oktober 2013 opplyser følgende (Landinfos oversettelse):

I Kinshasa bor det anslagsvis 60-70 banyamulenge og et tilsvarende antall andre tutsier. De bor hovedsakelig i de relativt trygge boligområdene Gombe og Ma Campagne. De har ikke vært involvert i voldshandlinger under rapporteringsperioden. Utover fornærmelser mot tutsier og rwandere som tidvis kommer til uttrykk i kongolesisk presse, og nevnte anti-tutsi-uttalelser under et PPRD-møte, har ikke den seinere tids utvikling øst i Kongo hatt noen følger for dem. Også i Lubumbashi i provinsen Kasai og i Maniema bor det noen titalls tutsier i en lignende situasjon (Ministerie van Buitenlandse Zaken 2013, s. 55).

I rapporten om forhold i perioden fra november 2013 til og med november 2014 heter det (Landinfos oversettelse):

I Kinshasa bor det anslagsvis 60-70 banyamulenge og et tilsvarende antall andre tutsier. De bor hovedsakelig i de relativt trygge boligområdene Gombe og Ma Campagne. De har ikke vært involvert i voldshandlinger under rapporteringsperioden. Den seinere tids utvikling øst i Kongo har ikke hatt følger for dem. Også i Lubumbashi i provinsen Kasai og i Maniema bor det noen titalls tutsier i en lignende situasjon (Ministerie van Buitenlandse Zaken 2014, s. 61).

Under Landinfos reise til Kinshasa i januar 2013, var forholdene for tutsier i Kinshasa et hovedtema. Det ble tatt opp med representanter for fem kongolesiske

menneskerettighetsorganisasjoner,¹⁶ MONUSCOs¹⁷ menneskerettighetsavdeling og vestlige diplomater. Flere av kildene – både utenlandske og kongolesiske – påpekte at M23s invasjon av Goma i november-desember 2012, bare uker tidligere, var den perioden hvor tutsiers situasjon i Kongo hadde vært mest prekær på flere år.¹⁸ Skulle tutsier kunne bli offer for voldshandlinger som minnet om pogromene i 1998 igjen, så var det størst sjanser for det nettopp under slike forhold.

Ingen av kildene vi møtte i januar 2013 kjente imidlertid til konkrete tilfeller av voldshandlinger mot tutsier i Kinshasa under M23s invasjon av Goma, eller i årene før. MONUSCOs representant påpekte at det gikk rykter om slike overgrep under M23s invasjon, men at ingen hadde dokumentert konkrete tilfeller. Han kjente til arrestasjoner av maktpersoner som enten var kjent for eller mistenkt for å ha tette bånd til M23, selv om de ikke nødvendigvis hadde tutsi-bakgrunn selv, men altså ikke forhold utelukkende knyttet til etnisk bakgrunn. Videre understreket han at MONUSCOs menneskerettighetsavdeling har et eget varslingsystem for overgrep mot minoritetsgrupper, som nettopp er på utkikk etter denne typen saker.

Heller ikke de fem kongolesiske menneskerettighetsorganisasjonene kjente til konkrete tilfeller av trakassering eller verre overgrep mot tutsier fordi de ble tillagt sympati for M23 eller Rwanda under M23s invasjon av Goma. Én av disse aktivistene påpekte at de grunnleggende omstendighetene hadde endret seg en hel del fra 1998 til 2012. Eksempler han trakk fram var at det i 1998 var en villet politikk fra myndighetenes side å ramme tutsier, begrunnet med en hatretorikk som ikke gjorde forskjell på kongolesiske og rwandiske tutsier, mens det i 2012 var bred erkjennelse av at det er ulike holdninger blant tutsier – både til M23 og andre relevante faktorer. Samtidig påpekte han at det sannsynligvis er utbredt blant tutsier å ha frykt for at lignende overgrep kan skje igjen, på grunn av det han omtalte som en anti-balkaniserings-diskurs. Den innebærer en implisitt kritikk av det en del kongolesere hevder er rwandiske forsøk på å splitte Kongo i flere deler og så annektere deler av landet, noe kongolesiske tutsier igjen kan bli tillagt å støtte – slik de ble i 1998, med fatale konsekvenser.

5.1 KINSHASA UNDER POGROMENE MOT TUTSIER I 1998 OG I DE SEINERE ÅRA

Som menneskerettighetsaktivisten sitert ovenfor påpeker, er det nyttig å sammenligne forholdene før og under pogromene i 1998 med forholdene i de seinere åra, for å forsøke å forklare hvorfor det ikke er blitt rapportert om overgrep mot tutsier i Kinshasa siden tidlig på 2000-tallet. Gjennomgangen nedenfor er basert på diskusjonen i de foregående kapitlene.

¹⁶ Alliance pour l'Universalité des Droits Fondamentaux (AUDF), Association Africaine de Défense des Droits de l'Homme (ASADHO), Association Congolaise pour l'Accès à la Justice (ACAJ), Promotion de la Déclaration des Droits de l'Homme (PDUDH) og Voix des Sans Voix (VSV). Vi hadde to lengre møter med disse fem organisasjonene samlet. Siden ordet stadig skiftet mellom representantene for de ulike organisasjonene i møtene, er det vanskelig for oss å identifisere i lydopptaket hvilken organisasjon som kom med hvilke utsagn i møtene, men de var gjennomgående svært enige i beskrivelsen av forholdene.

¹⁷ FN-operasjonen i Kongo: Mission de l'Organisation des Nations unies pour la stabilisation en République démocratique du Congo.

¹⁸ Forrige tilsvarende situasjon var da CNDP var nær ved å invadere Goma i oktober-desember 2008.

5.1.1 Forhold som ikke har endret seg vesentlig fra 1998 til i dag

- Det er utbredte forestillinger om tutsikonspirasjoner i Kongo. Det er vanlig at politiske krefter implisitt og eksplisitt refererer til disse påståtte konspirasjonene for å diskreditere politiske motstandere, ikke minst i forbindelse med valgkamp (Bøås & Dunn, s. 77-102, Ntung 2014).
- I mesteparten av perioden har væpnede opprørsgrupper som påberoper seg en regimekritisk nasjonal kongolesisk agenda, men som åpenbart har sterke bånd til Rwanda og tutsi-eliten, operert i Øst-Kongo:
 - AFDL 1996-1998
 - RCD 1998-1999, RCD-Goma 1999-2003
 - CNDP 2006-2009
 - M23 2012-2013
- Det har skjedd jevnlig rwandisk militær innblanding i kongolesiske forhold, både gjennom invasjoner i regi av Rwandas hær, og utstrakt støtte til de kongolesiske opprørsgruppene nevnt ovenfor (Macpherson 2012).

5.1.2 Forhold i Kinshasa i 1998

- Det var en allmenn oppfatning om at AFDL hadde bred støtte blant kongolesiske tutsier, og at Rwanda forsøkte å styre Kongo gjennom AFDL og Laurent-Désiré Kabila.
- Tutsier utgjorde en synlig maktfaktor i Kinshasa på flere nivåer:¹⁹
 - I kretsen rundt Kabila – inntil han snudde 180 grader.
 - Innenfor militær ledelse.
 - Blant soldatene på gateplan.
- Det foregikk en massiv demonisering av «tutsi-utlendingene», som få eller ingen tok til motmæle mot. Dette skjedde gjennom offisielle taler, både av president Kabila og folk ellers i maktapparatet (OHCHR 2010, s. 155), og gjennom mediene.
- Både den statlige sikkerhetstjenesten, andre sikkerhetsstyrker og «folk fiendtlig innstilt til [tutsi-]opprøret» deltok i en organisert kampanje for å «jakte på tutsier». Sivile ble organisert av sikkerhetsstyrker i såkalte folkeforsvarsgrupper (OHCHR 2010, s. 154-155).

5.1.3 Forhold på 2000-tallet

- Tutsibefolkningen i Kinshasa er sannsynligvis betydelig mindre enn den var i 1998. Det er flere årsaker til dette:
 - Landinfo holder det for sannsynlig at det er betydelig frykt hos tutsier for å være utsatt i Kinshasa om forholdene skulle bli like anspente som de var på 1990-tallet. Når tutsier velger å flytte til Kinshasa tross denne frykten,

¹⁹ Blant disse tutsiene fantes både rwandere og kongolesiske tutsier.

vil det særlig dreie seg om folk som har muligheter til å forlate byen fort om situasjonen skulle bli vanskelig igjen.

- Det er få faktorer som motiverer/tiltrekker øst-kongolesere (som ikke tilhører en privilegert elite) generelt til å etablere seg i Kinshasa, siden livet i byen har omdømme for å være mer strabasjøst enn livet i øst.
- Mange kongolesere som ikke har tutsi-bakgrunn erkjenner at det er uenighet blant tutsier i synet på opprørsgrupper som hevder å representere kongolesiske tutsier og deres interesser (som CNDP og M23). De har videre allmenn kjennskap til at viktige tutsiledere i Øst-Kongo har distansert seg fra slike grupper (møter med kongolesiske menneskerettighetsorganisasjoner og Licoco, Kinshasa januar 2013).²⁰
- Tross akutte kriser i Øst-Kongo i 2008 og 2012, hovedsakelig skapt av militser assosiert med Rwanda og kongolesiske tutsi-eliter i Nord-Kivu, skjedde det ingen allmenn demonisering av tutsier som femtekolonnister slik man så i 1998. Selv om det i begge situasjoner var frykt for opptøyer og angrep på tutsier (vestlige diplomater i Kinshasa, møter januar 2013), var demonstrasjonene utenfor Kivu gjennomgående rettet mot kongolesiske myndigheter, hæren og FN-styrkene for ikke å ha klart å hindre opprørsgruppens frammarsj (Radio Okapi 2012).²¹
- Når politikere – enten i posisjon eller i opposisjon – henspiller på konspirasjonsteorier om tutsier, og for eksempel oppfordrer til «å sende dem tilbake til Rwanda», møter de eksplisitt offentlig kritikk fra myndigheter og andre politikere²² (møte med MONUSCOs menneskerettsavdeling i Kinshasa, januar 2013; IRIN News 2012).

5.2 FRAMTIDSUTSIKTENE FOR TUTSIER I KINSHASA

Landinfo understreker at selv om forholdene på mye av 2000-tallet har vært preget av ganske andre omstendigheter enn da tutsier i Kinshasa ble utsatt for pogromer og menneskerettsbrudd i 1998, så innebærer det ingen garanti om at denne betydelig mindre truende situasjonen vil vedvare. Tatt i betraktning at en del forhold har vedvart siden før 1998 fram til i dag, kan en ikke utelukke at situasjonen igjen kan bli svært vanskelig for tutsier i Kinshasa og ellers i landet. Per i dag opererer det ingen tutsi-dominert opprørsgruppe i Øst-Kongo med støtte fra Rwanda, men dette kan endre seg. Videre har ikke lokale aktører funnet noen varig løsning på de grunnleggende konfliktene tutsier i Nord- og Sør-Kivu er involvert i – tross gjentatte forhandlinger mellom ulike parter (kongolesiske, fra nabolandene og andre internasjonale aktører). Derimot er militsen FDLR stadig i aktivitet i Øst-Kongo, noe som Rwanda fortsetter å se på som en trussel mot landets sikkerhet.

²⁰ Banyamulenge-befolkningen i Sør-Kivu distanserte seg for eksempel fra M23 helt fra begynnelsen (Berwouts 2014).

²¹ I Goma ble det imidlertid rapportert om angrep på folk som ble tatt for å være tutsier under en anspekt situasjon tidligere i 2012 (IRIN News 2012).

²² Disse andre politikerne kan være partifeller av dem som refererer til slike konspirasjonsteorier, eller det kan være politiske motstandere.

6. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Autesserre, S. (2010). *The trouble with the Congo – Local violence and the failure of international peacebuilding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BBC (2012, 3. desember). Congo army returns to Goma as M23 demand negotiations. *BBC*. Tilgjengelig fra <http://www.bbc.com/news/world-africa-20585179> [lastet ned 15. januar 2014]
- Berwouts, K. (2012, 21. november). Goma falls to the M23: a tale of war, rebellion and dreadful peace agreements. *African Arguments*. Tilgjengelig fra <http://africanarguments.org/2012/11/21/goma-falls-to-the-m23-a-tale-of-war-rebellion-and-dreadful-peace-agreements-%E2%80%93-by-kris-berwouts/> [lastet ned 15. januar 2014]
- Berwouts, K. (2014, 18. juni). The Mutarule massacre: conflict from below in eastern Congo. *African Arguments*. Tilgjengelig fra <http://africanarguments.org/2014/06/18/the-mutarule-massacre-conflict-from-below-in-eastern-congo-by-kris-berwouts/> [lastet ned 15. januar 2014]
- Bøås, M. & Dunn, K. (2013). *Politics of origin in Africa – Autochthony, citizenship and conflict*. London: Zed Books.
- De Villers, G., & Omasombo, J.T. (2004). When Kinshasa take to the streets. I: Trefon, T. (Red.), *Reinventing order in the Congo – How people respond to state failure in Kinshasa*. London: Zed, 137-154.
- Global Witness (2009a, 21. juli). *Global Witness Report: 'Faced with a gun, what can you do?'*. London: Global Witness. Tilgjengelig fra <http://www.globalwitness.org/library/global-witness-report-faced-gun-what-can-you-do> [lastet ned 15. januar 2014]
- Global Witness (2009b, 17. desember). *Natural resource exploitation and human rights in the DRC, 1993-2003*. London: Global Witness. Tilgjengelig fra <http://www.globalwitness.org/library/natural-resource-exploitation-and-human-rights-drc-1993-2003> [lastet ned 15. januar 2014]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (1998, 1. februar). *Casualties of war - Civilians, rule of law, and democratic freedoms*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/reports/1999/02/01/casualties-war> [lastet ned 15. januar 2014]
- Huening, L.-C. (2013). Making use of the past: the Rwandophone question and the 'Balkanisation of the Congo'. *Review of African Political Economy* 40(135), 13-31.
- IRB, dvs. Immigration and Refugee Board of Canada (2012, 18. april). *Democratic Republic of Congo: Mobility and methods of transportation between Grand Kivu and Kinshasa*. Ottawa: IRB. Tilgjengelig fra <http://www.refworld.org/docid/4f9e5f742.html> [lastet ned 15. januar 2014]
- IRIN News (2012, 13. juli). DRC: Top officials warn against witch-hunts, hate speech. *IRIN News*. Tilgjengelig fra <http://www.irinnews.org/report/95864/> [lastet ned 15. januar 2014]
- Landinfo (2015). *Den demokratiske republikken Kongo: Intern migrasjon*. Oslo: Landinfo.
Temanotatet vil bli publisert i løpet av vinteren 2015.
- Landinfo & Utlændingesservice (2007, mars). *Menneskerettighedsforhold i den Demokratiske Republik Congo (DRC) – Rapport fra dansk-norsk fact-finding mission til Kinshasa, DRC 9.-24. januar 2007*. Oslo/København: Landinfo & Utlændingesservice. Tilgjengelig fra http://www.nyidanmark.dk/resources.ashx/Resources/Publikationer/FactFinding_rapporter/2007/Human%20Rights%20DRC.pdf [lastet ned 15. januar 2014]
- Lemarchand, R. (2009). *The dynamics of violence in Central Africa*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

- Macpherson, W. (2012, 9. juli). Rwanda in Congo: Sixteen Years of Intervention. *African Arguments*. Tilgjengelig fra <http://africanarguments.org/2012/07/09/rwanda-in-congo-sixteen-years-of-intervention-by-william-macpherson/> [lastet ned 15. januar 2014]
- Ministerie van Buitenlandse Zaken (2013, 27. november). *Algemeen ambtsbericht Democratische Republiek Congo [Allmenn rapport – Den demokratiske republikken Kongo]*. Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken. Tilgjengelig fra <http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/ambtsberichten/2013/11/27/democratische-republiek-congo-2013-11-27/algemeen-ambtsbericht-dr-congo-november-2013.pdf> [lastet ned 15. januar 2014]
- Ministerie van Buitenlandse Zaken (2014, 9. desember). *Algemeen ambtsbericht Democratische Republiek Congo [Allmenn rapport – Den demokratiske republikken Kongo]*. Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken. Tilgjengelig fra <http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/ambtsberichten/2014/12/09/democratische-republiek-congo/aab-dr-congo-december-2014.pdf> [lastet ned 15. januar 2014]
- Ntung, A. (2014, 9. oktober). Congo: Kabila reshuffles his military pack. *African Arguments*. Tilgjengelig fra <http://africanarguments.org/2014/10/09/congo-kabila-reshuffles-his-military-pack-by-alex-ntung/> [lastet ned 15. januar 2014]
- OFPRA, dvs. Office français de protection des réfugiés et apatrides (2014, april). *Rapport de mission en République démocratique du Congo (RDC) 30 juin-7 juillet 2013*. Fontenay-sous-Bois: OFPRA. Tilgjengelig fra http://www.ofpra.gouv.fr/documents/Rapport_RDC_05_2014.PDF [lastet ned 15. januar 2014]
- OHCHR, dvs. Office of the High Commissioner for Human Rights (2010, august). *Democratic Republic of the Congo, 1993–2003: Report of the Mapping Exercise documenting the most serious violations of human rights and international humanitarian law committed within the territory of the Democratic Republic of the Congo between March 1993 and June 2003 (Unofficial translation from French original)*. Geneva: OHCHR. Tilgjengelig fra <http://www.ohchr.org/EN/Countries/AfricaRegion/Pages/RDCProjetMapping.aspx> [lastet ned 15. januar 2014]
- Prunier, G. (1997). *The Rwanda crisis – history of a genocide (2nd ed.)*. London: Hurst.
- Prunier, G. (2009). *Africa's world war – Congo, the Rwandan genocide, and the making of a continental catastrophe*. Oxford: Oxford University Press.
- Radio Okapi (2012, 21. november). RDC: manifestations contre la chute de Goma, 3 morts à Kisangani. *Radio Okapi*. Tilgjengelig fra <http://radiookapi.net/actualite/2012/11/21/rdc-manifestations-contre-la-chute-de-goma-3-morts-kisangani/> [lastet ned 15. januar 2014]
- Renton, D., Seddon, D. & Zeilig, L. (2007). *The Congo – Plunder and resistance*. London: Zed Books.
- Stearns, J.K. (2012). *Dancing in the glory of monsters – the collapse of the Congo and the great war of Africa*. New York: PublicAffairs.
- Stearns, J.K. & al. (2013). *Banyamulenge: Insurgency and exclusion in the mountains of South Kivu*. London: Rift Valley Institute. Tilgjengelig fra <http://www.riftvalley.net/download/file/fid/2749%20> [lastet ned 15. januar 2014]
- Trefon, T. (2012, 26. mai). Population census DRC. *Congo Masquerade* [blogg]. Tilgjengelig fra <http://congomasquerade.blogspot.no/2012/05/population-census-drc.html> [lastet ned 15. januar 2014]
- UNDP, dvs. United Nations Development Programme (2006). *More than 30 million Congolese register to vote*. New York: UNDP. Tilgjengelig fra <http://www.undp.org/content/brussels/en/home/ourwork/democraticgovernance/successstories/drc-voter-registration-second-national-elections/> [lastet ned 15. januar 2014]

- U.S. Department of State (2004, 25. februar). *2003 Country Reports on Human Rights Practices – Democratic Republic of the Congo*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2003/27721.htm> [lastet ned 15. januar 2014]
- U.S. Department of State (2005, 28. februar). *2004 Country Reports on Human Rights Practices – Democratic Republic of the Congo*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2004/41597.htm> [lastet ned 15. januar 2014]
- U.S. Department of State (2006, 8. mars). *2005 Country Reports on Human Rights Practices – Democratic Republic of the Congo*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2005/61563.htm> [lastet ned 15. januar 2014]
- U.S. Department of State (2007, 6. mars). *2006 Country Reports on Human Rights Practices – Democratic Republic of the Congo*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2006/78728.htm> [lastet ned 15. januar 2014]
- U.S. Department of State (2008, 11. mars). *2007 Human Rights Report – Democratic Republic of the Congo*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2007/100475.htm> [lastet ned 15. januar 2014]
- U.S. Department of State (2009, 25. februar). *2008 Human Rights Report – Democratic Republic of the Congo*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2008/af/118995.htm> [lastet ned 15. januar 2014]
- U.S. Department of State (2010, 11. mars). *2009 Human Rights Report – Democratic Republic of the Congo*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2009/af/135947.htm> [lastet ned 15. januar 2014]
- U.S. Department of State (2011, 8. april). *2010 Human Rights Report – Democratic Republic of the Congo*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2010/af/154340.htm> [lastet ned 15. januar 2014]
- U.S. Department of State (2012, 24. mai). *Country Reports on Human Rights Practices for 2011 – Democratic Republic of the Congo*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm?dlid=186183> [lastet ned 15. januar 2014]
- U.S. Department of State (2013, 19. april). *Country Reports on Human Rights Practices for 2012 – Democratic Republic of the Congo*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm?year=2012&dlid=204107> [lastet ned 15. januar 2014]
- U.S. Department of State (2014, 27. februar). *Country Reports on Human Rights Practices for 2013 – Democratic Republic of the Congo*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm?year=2013&dlid=220100> [lastet ned 15. januar 2014]
- Van Reybrouck, D. (2011). *Kongo – historien om Afrikas hjerte*. Oslo: Font.
- Vlassenroet, K. (2013). *South Kivu: Identity, territory, and power in the eastern Congo*. London: Rift Valley Institute. Tilgjengelig fra <http://www.riftvalley.net/download/file/fid/3002%20> [lastet ned 15. januar 2014]

Muntlige kilder

- Alliance pour l'Universalité des Droits Fondamentaux (AUDF), ved Henry Wembolua. Møter i Kinshasa, 27. og 31. januar 2013.
- Association Africaine de Défense des Droits de l'Homme (ASADHO), ved Amigo Ngonde Funsu (2007) og Jean Claude Katende (2013). Møter i Kinshasa, januar 2007 og 27. og 31. januar 2013.
- Association Congolaise pour l'Accès à la Justice (ACAJ), ved Romain Mindomba. Møter i Kinshasa, 27. og 31. januar 2013.
- Direction Générale de Migration (DGM), ved assisterende generaldirektør Jean Claude Kamb Tshijik og stab. Møte i Kinshasa, 30. januar 2013.
- Fonds pour les Femmes Congolaises (FFC), ved Julienne Lusenge, Gabrielle Muke og Babunga E.S. Nyota. Møte i Kinshasa, 1. februar 2013.
- International Organization for Migration (IOM), ved Laurent M.J. De Boeck og stab. Møte i Kinshasa, 29. januar 2013.
- Historieprofessor Vincent Mbavu Muhindu og studenter ved Université Libre des Pays des Grands Lacs. Møte i Goma, 13. oktober 2008.
- MONUC – Human Rights Division, ved stedlig representant Fernando Castanon,²³ officier de droits de l'homme Federico Borello og protection and reporting coordinator Marcella Favretto. Møte i Kinshasa, januar 2007.
- MONUSCO – Joint Human Rights Office, ved Koffi E. Wogomebou. Møte i Kinshasa, 31. januar 2013.
- Ligue congolaise de lutte contre la corruption (Licoco), ved leder Ernest Mpararo. Møte i Kinshasa, 26. januar 2013.
- Norges ambassade i Angola, ved stedlig representasjon i Den demokratiske republikken Kongo. Epostkontakt september 2012-januar 2013, møte i Oslo 6. desember 2012, løpende kontakt under Landinfos tjenestereise til Kinshasa 25. januar-2. februar 2013.
- Promotion de la Déclaration des Droits de l'Homme (PDUDH), ved William Baye. Møter i Kinshasa, 27. og 31. januar 2013.
- UNHCR, ved représentant adjoint (protection) Ralf H.W. Gruenert. Møte i Kinshasa, januar 2007.
- Vestlige diplomater. Møter i Kinshasa, januar 2007 og januar 2013.
- Voix des Sans Voix (VSV), ved Chiba Sengey, Timothé Dikuiza Benze, Honoré Kapuku, Luoréce Bawukabio og Peter Miumba (2007) og Rostin Manketa (2007 og 2013). Møter i Kinshasa, januar 2007 og 27. og 31. januar 2013.

²³ Castanon representerte også OHCHR, FNs høykommissær for menneskerettigheter i Kongo.